

REŞAT NURÎ GÜNTEKİN VE ANADOLU

/••••/••

OLCAY ÖNERTOY " . . .

i

"Efendi Anadolu... Boşuna yorulma
sen ahlâksızlığa karar verdiğin
zaman da beceremeyeceksin."

Edebiyatımız romanlarında ele alman, çevrelere bir göz atacak olursak ilk romanlardan başlayarak uzun bir süre çeşitli semtleri ile İstanbul'un yansıtıldığı görülür. Ele alınan çeşitli toplumsal konular da istanbul sınırları içinde verilmiştir. Bunun nedeni de, Anadolu'nun yıllarca bir sürgün yeri olarak kabul edilişi, romancıların Anadolu'yu gezip göremeyişleri, Anadolu'daki yaşayış ve Anadolu'nun sorunları hakkında bir bilgileri olmayışıdır. Anadolu'nun bir parçasını ilk olarak Nabizade Nazım'ın Karabibik¹ adlı büyük hikâyesinde görüyoruz. Vakası Antalya'nın Kaş ilçesine bağli bir köyde geçen bu hikâyede köy yaşayışı ve köylü psikolojisi verilmiştir. Hikâyesine yazdığı önsözde romancı, Anadolu köylerinden birini konu olarak alışının nedenini şu sözlerle belirtiyor:

"Romanımın zeminini Anadolu köylerimizden intihapta bir mütalâam vardır ki bu köylülük, çiftçilik âlemlerinin yabancıları iseniz, size o âlemler hakkında bir fikir vermiş olmaktır; vukuatıma zemin-i cereyan olan yerlerde ahâlinin sûret-i maişet ve meşguliyeti hakkında kâfi derecede malûmat bulacaksınız; lisanlarına da aşina olacaksınız."

Karabibik'ten sonra Ebubekir Hazım Tepeyran'ın Küçük Paşa² romanında Anadolu köyü ele alınmıştır. Yazar önsözünde romanı, "bir köylü çocuğun muhayyel sergüzeşti" olarak tanımlamış ise de köylünün kentle olan ilişkisi ve İstanbul'da bir paşa konağına sûtanne olarak gönderilen saf Anadolu kadınının oradaki davranışlarının verildiği romanda, romancı sık sık **konu dışına** çıkararak, köylerde eğitim, sağlık, Anadolu'nun yol durumu gibi çeşitli **sorunlara** değinmiştir. Romancı gene önsözde,

1 Karabibik 1890,1944, 1961

2 Küçük Paşa 1910, 1947

romanı yazmaktaki asıl amacının bu gerçekleri vermek olduğunu, hikâyeyi bunları verebilmek için uydurduğunu da şu satırlarla açıklıyor:

"Küçük Paşa"da, saded haricindeki sözlerde hikâyenin serrişte-i cereyanı, bid-defeât ve bilâ-ihiyar elden kaçırılmıştır. Fakat ben, bu muhayyel hikâyeyi o hakikî elvâh-ı facianın hatırı için yazdım.

Bu kitapta Anadolu fecayininin kâffesi değil, en evvel söylenmek lâzım gelenlerden bazıları söylenmiş oldu. Anadolu'nun, bütün memâlikimizin bütün ahvâl-i faciasından bahsedilecek olsa lâ-yuad ciltler dolar; yazan da, okuyan da bî-tâb-ı melal düşer, anlar yine tükenmez."

Görülüyor ki, Nabizade Nazım'ın amacı sadece köy yaşayışını vermek, Ebubekir Hazım'ınki ise Anadolu'nun sorunlarını ortaya koymaktır. Anadolu'nun sorunları ile ilgilenmesinde, Orta Anadolu'da (Niğde) doğmuş ve öğrenimi ile beraber ilk memurluk yıllarını da orada geçirmiş olmasının etkisi büyüktür.

Bu iki eserden sonra Anadolu ile bilinçli olarak ilgilenmek gerektiği, sadece İstanbul'la devletin kurtulamayacağı düşüncesi Balkan Savaşı yenilgisiyle uyanmaya başlamıştır diyebiliriz. Bu bilinçlenişi Reşat Nuri, aynı zamanda kendisini Anadolu ile ilgilenmeye yöneltten bir neden olarak belirtiyor.

"Sene 1013; Büyük Muharebe eli kulağında

O zamanın gençliği Osmanlı devletiyle beraber memleketi de bir uçuruma doğru götüren sebeplerden bazılarını yalan yanlış sezinlemeğe başlamıştı. Bunlardan biri Anadolu'ya yapılmakta olan haksızlıktı. Asırlardan beri bütün kuvvet İstanbul'a verilmişti. Devlet Adamları, iş adamları Anadolu'yu yalnız bir asker ve zahire deposu; idealist gençlik, ancak uzaktan sevilir, akşamın ve acının karanlık ve esrarlı bir evliyalar diyarı görüyordu.

Balkan felâketinden sonra İstanbul'da bir kalkınma hareketi oldu; gazetelerde bazı yazılar yazıldı. Bunlardan biri merhum Şehabettin Süleyman'ın "Gençler Anadolu'ya" başlıklı bir makalesiydi. •' ' :.

Gençler, o zaman makale ile, nasihatle pek Anadolu'ya rağbet edeceğe benzemezlerdi. Bazıları kalem kâtipliği filân gibi küçük bir işle İstanbul'da tutunamazlarsa ağlaya sızlaya yakın vilâyetlerden birine çıkarlar, orada dünyanın öbür ucunda sürgüne gönderilmiş gibi âhüzâr içinde vakit geçirirlerdi¹."

Vatanın kurtulmasında önemli rolü oynayan Anadolu'ya geçiş ise daha çok Kurtuluş Savaşı ve savaşın bitimini izleyen yıllara rastlar. Çeşitli amaç ve görevlerle Anadolu'ya giden aydınlar, bunların arasında yazarlar, bilinmeyen Anadolu'yu tanımaya başlamışlardır. Böylece, bir yana bıraktığı yüzünden çözümlenmesi gereken çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır.

İlgisizlik yüzünden Anadolu'nun içine düştüğü durumu "...Bu satırları heyecanla okuyacak arkadaş, sen ve ben onları (Bu cahil köylüleri) asırlardan beri bu yakın tabiatın göbeğinde herkesten, herşeyden ve her türlü yaşama zevkenden mahrum bir avuç kazazede halinde bırakmışız. Açlık, hastalık ve kimsesizlik bunların etrafını çevirmişti ve cehalet denilen, zifiri karanlık içinde ruhlar, her yanından örtülü bir zindanda gibi mahbus kalmıştır. Bu zavallı insanlardan, sevgi, şefkat ve insanlık namına artık ne bekleyebiliriz? Bu iklimin çoraklığı ruhlarını kurutmuştur, bu ıssızlık ve gurbet, onlara müthiş bir egoizm dersi vermiştir, onun için her biri kendi yuvasında bir kunduzla dönmüştür."⁴ şeklinde belirleyen Yakup Kadri ile beraber Halide Edip ve Reşat Nuri Güntekin'in çeşitli sorunlarına ve özelliklerine eğilen romancıların başında gelirler.

Bu yazımızda, edebiyatımızda "Çalığışu romancısı" olarak tanınan Reşat Nuri Güntekin'in, romanlarında ele aldığı Anadolu ve sorunları üzerinde duracağız:

Bilindiği gibi Çalığışu'nun kazandığı ünün nedeni, henüz kadınların sosyal görevlerde yer almadığı yıllarda, Anadolu'ya ilk olarak aydın bir İstanbul kızının gönüllü gitmesi ve gittiği yerlerde özellikle eğitim sorunlarını elinden geldiğince düzeltmeye çalışmasıdır. Ayrıca yazarm hemen bütün romanlarında dekor olarak Anadolu'nun değişik bölgeleri ele almıştır. Yazar Anadolu'yu, kendisinin "Çocukluğum bir asker doktoru olan babamın peşinde küçük Anadolu şehirlerinde geçmiştir."⁵ ifadesinde belirttiği gibi çocukluk yıllarında tanımış, daha sonra yaptığı çeşitli gezilerde, özellikle Milli Eğitim Bakanlığında müfettişlik görevini yaptığı yıllarda da Anadolu'nun çeşitli sorunların! yakından görmek olanağını elde etmiştir.

Yazar gezilerini şöyle anlatır:

"Ben çokça gezerim. Bunlar, diplomat gezileri gibi plânlı, programlı şeyler değildir; dâima kendi sınırlarımız içindedir; yelken gemileri gibi esecek rüzgâra göre rota değiştirir.

4 Yaban, S. 150

5 Anadolu Notları, C. I. s.77

Bazı, saatlerce tanha bir istasyonda tren yahut güneşle beraber uyumuş bir küçük kasabanın otelinde uyku beklerim. Fazla bir yağmur, yahut kar fırtınasında bir iki gün köyde kapanıp kalırsam arayıp soranım bulunmaz. Gün olur ki bomboş bir ovanın ortasında otomobil bozulur; şoför yoldan geçen kamyonlardan pompa, tel, meşin ve lâstik parçaları tedarik edip makine veya tekerleğini tamir edinceye kadar etrafta dolaşırım; yahut eski taş-basması Muhammediyelerdeki Cennet bağı resimlerini andıran cılız bir ağacın altında otururum.

Bu saatlerde vakit öldürmek için icad ettiğim çarelerden biri de elime geçen bir kâğıt parçasına yollarda gördüğüm öteberiyi karmakarışık not etmektir."⁶

işte bu gezelerde "Anadolu Notları" adı ile iki ciltte topladığı, bazılarını da genişleterek romanlarına konu yaptığı Anadolu gerçeklerinin malzemesi toplanmıştır.

Yazarın çeşitli nedenlerle değindiği bir nokta Anadolu'nun geri kalmışlığında önemli rol oynayan tanınmayışdır. İstanbul dışına çıkmayan İstanbullu için Anadolu tam bir bilinmezlik içindedir.

İlk olarak bir Anadolu köyü ile karşılaşan Feride, İstanbul'da iken gözünün önünde canlandığı köyü şöyle anlatıyor.

"Köy deyince gözümün önüne, yeşillikler arasında eski Boğaziçi yalılarında güvercinliklere benzeyen sevimli, şen manzaralı kulübeler gelirdi. Halbuki bu evler, çökmeğe yüz tutmuş, simsiyah viraneliklerdi."⁷

İstanbullu'yu Anadolu'ya gitmekten ürkünün önemli bir sorun yoldur. İstanbul'da yağmur yağınca geçilmesi, yürünmesi güçleşen yollardan gözü korkan İstanbullu, tanımadığı Anadolu'dan büsbütün ürker.

".....İstanbullu böyle düşünmekte hem haklıdır, hem haksız.

Haklıdır; çünkü Anadolu, onun için büyük bir meçhuldür. Yağmurda Eminönü'nün, açık havada meselâ Çakmakçılar, yahut Tophane yokuşunun halini gören kimsenin Konya ovasından, Kop dağından ürkmelerini gayet tabii bulmak lâzımdır."⁸

6 Anadolu Notları, C. I. s. 5

7 Çalıkuşu, s. 144

8 Anadolu Notları, C. I. s.25

Anadolu'yu tanımayan sadece İstanbul halkı değildir. Devletin başındakiler için de Anadolu aynı derecede bilinmez. Bu yüzden de ilk olarak köy gören şehzadeye, hiçbir zarar yapmayan depremi büyük zarara yol açan şiddetli bir sarsıntı olarak kabul ettirmek çok kolay olur.

"O güne kadar Beykoz'dan uzak yola gitmemiş ve Ortaköy ile Çengelköy'den başka köy görmemiş olan Şehzade Şemsettin Efendi, Sarıpınar'ı daha uzaktan görünce karşısında oturan valiye: "Hakikaten harabe haline gelmiş biçare şehir... Vah, vah... Vah, vah..." dedi. Biraz sonra heyet şerefine en yeni elbislerini giyerek ilk sokağın iki tarafında selâm vaziyeti almış olan halkı gördüğü zaman ise; "Ne sefalet ya Rabbi, ne sefalet" diye içini çekti, "zelzele ne kıyafete sokmuş zavallıları."⁹

Aradan yıllar geçmesine rağmen Anadolu, ile bütün ilgilenmenin sözde kaldığını, Kan Davası'nda öğretmen Ömer'den dinliyoruz.

".....Onlara, vergi tahsildarlarından daha başkalarının da tırmanabilecekları yolları olanlara asırlardan beri yardım diye, ışık diye götürdüğümüz şey sadece edebiyattır, nutuktur: "Var mı sizin gibi özü, sözü doğru insanlar bu dünyada?... Akıl sizde, ahlâk sizde, namus, merhamet, temizlik, güzellik sizde... Lâkin neden öyle bazılarınız afacanlık ederler; birbirlerinin toprağını, karısını, neyini kapmağa, durup dururken hayatına kıymağa kalkarlar? Neden bazılarınız tembellik edip fakir kalırsınız; pislikten, mikrop-tan korkmaz, takımınızla ölürsünüz; bereket dolu topraklarınızı işlemezsiniz, ateş diye yakıp ormanlarımızın kökünü kurutursunuz? Vergileri saklar, kaçakçılık yaparsınız? Neden pensiline inanmaz, kendinizi afsunculara okutursunuz? Bunlar, sinek gibi ufak şeyler ama ne de olsa mide bulandırır.... Söyleyin bakalım dertlerinizi, yazalım birer birer defterlerimize..... Sizler de bütün teslimiyetinizle gözlerinizi yumun, ameliyat masasına yatar gibi bırakın güzel vücut ve ruhlarınızı, çırılçıplak, sizin iyiliğinizden ve yükselmenizden başka emelleri olmayan fedakâr büyüklerimizin, idealist mektep hocaları, profesörler, fen adamları vesiremizin kucaklarına... Tanrı'nın üzerlerine ne istenirse yazılması mümkün kaymak kâğıtları gibi yaratmış olduğu o bembeyaz, dupduru sayfalara sizin ve sizinle beraber de memleketin yüce kaderini ve istikbalini yazsınlar."¹⁰ s. ~-, ! •' /", ;•

Bu bilinmeyen Anadolu'ya herhangi bir görevle gitmek ise sürgüne gitmekten farksızdır. Bu düşüncenin yaygın oluşu yüzünden de Anadolu'ya

9 Değirner, s.142

10 Kan Davası, s. 182

hizmet etmek isteyen idealist gençler, karşılıklarına çıkan herhangi bir güçlüğü fırsat bilerek daha görevlerine başlamadan geri dönerler. Kurtuluş Savaşı sonlarına doğru gençler arasında yayılmış olan "Gençler Anadolu"ya parolasına uyararak altı arkadaşıyla yola çıkan ve gittiği ilçede onyediyıldanberi çalışan bir doktorun, ilçeye gidişini anlatan aşağıdaki satırlar gençlerdeki bu yılgınlığı ortaya koyuyor.

"Bahar aylarında olmamıza rağmen geri dönmüş gibi görünen münasebetsiz kış yolları kestiğinden beş altı gün Eskişehir'de bir handa oturmaya mecbur olmuştuk. İdealistlerden birini bir gece kömür çarptı, ertesi gün kendine geldikten sonra da: "Aman kardeşler, yol yakinken ben geri döneyimPerişan oldum....Bakalım biraz kendimi toplarsam arkanızdan gelirim." dedi. İstasyona giderken hastalığım biraz mübalâğalandırıyor, ikide bir bacaklarının kuvveti kesilmiş gibi kollarımıza dayanıyordu. Fakat istasyonun büfesinde son bir toplantı yaptığımız sırada tren, bir manevra için bir parça kımıldanacak olmuştur. Gidiyor sanarak arkasından öyle bir koştu ki hayret ettik.

iki gün sonra ikinci bir arkadaşımıza Ankara'da Sıhhat Vekâletinde büyücek bir memur dayısından bir telgraf geldi. İstanbul hastahanelerinden birine tayin edildiği için geri dönmesini bildiriyordu. Aşırı bir heyecanla "Neden böyle yapar bu adam? Sonradan beni böyle bir emrivâki karşısında bırakmanın mânâsı var mı?" diye söylendi ve fakat ertesi günkü postayı beklemeden asker treninin furgonuna kendini dar attı. O akşam arkasından biraz söylendik ama bize de bir dayıdan telgraf gelseydi bilmem ne diyecektik?

Anadolu'daki büyük işler için beş kişi kalmıştık. Eskişehir'de birkaç gün fazla kalaydık belki daha da eksilirdik, Fakat ertesi gün yolun açıldığına dâir haber geldi ve hareket ettik."¹¹

Doktor gibi, Anadolu'da kalmak zorunda olanlar ise, ya kendisini çöl ortasında unutulmuş kabul eden istasyon memuru gibi, gelen geçene İstanbul'a aldirmaları için yalvarmakta, ya da iyi bir görev sahibi olduğu halde kendisini oraya gönderenleri lanetle anmaktadır.

"Mutasarrıf, Meşrutiyetten sonra, altmışına doğru ilk defa İstanbul'dan çıkmış bir Babıâli beyi, yıllardan beri ihtiyar dadısı Nâlan kalfanın kendi eliyle pişirdiği fosfatın muhallebisiyle yaşayan bir merak hastası idi. Kalamış'taki köşkünden sonra sancak ona eski sürgünlerin gönderildikleri Fizan gibi görünmüştü. Dört seneden beri vücutça, ruhça perişan bir halde idi...."¹²

11 Kavak Yelleri, s. 66

12 Değirmen, s. 91

Yazar herkesin kaçtığı Anadolu'ya ilk gönüllüler olarak genç öğretmenleri gönderir. Daha önce de değindiğimiz gibi bunların arasında "Feride" Anadolu'ya giden ilk genç kız öğretmen olarak dikkati çekmiştir. Dame de Sion'u bitiren bu genç kızın ısrarla Anadolu'ya gitmek istemesi ilgililer tarafından çok garip karşılanmıştır. O zamanın Millî Eğitim Bakanlığı olan Maarif Nezareti'nde bir müdür ile aralarında geçen konuşmayı Feride'nin ağzından dinliyoruz.

"-Kızım, sen İstanbul rüştiyelerinden birinde Fransızca muallimliği istesene. Bak ben sana yolunu öğreteyim. Doğru İstanbul Maarif Müdürlüğüne gidersin....

Ben Müdürün sözünü kestim.

-İstanbul'da kalmama imkân yok, efendim, dediğin, Mutlaka vilâyetlerden birine gitmek mecburiyetindeyim.

O, şaşırmişti.

-Amma yaptın ha. dedi, gönlünün rızasıyla Anadolu'ya gitmek isteyen muallimeye ilk defa tesadüf ediyorum. Ayol biz muallimlerimizi İstanbul'dan çıkarıncaya kadar akla kararı seçeriz. Sen ne dersin Naime Hocanım?"¹³

Bir gönüllü bulununca da elden kaçırmamak için en kötü yerler bile, aşağıda gördüğümüz biçimde övülmektedir.

".....buraya bir iki saat bir mesafede bir "Zeyniler" nahiyesi var. Havası, suyu güzel, menazır-ı tabiiyesi ferahfeza, ahalisi halûk ve müstakim, cennet gibi bir yer.....Mahaza, Zeyniler'i beğenmeyecek olursanız bana iki satır birşey yazarsınız, derhal sizi burada münasip bir yere alırım. Hoş siz orayı gördükten sonra merkeze tayin edilseniz de "İstemem" diye ayak direyeceksiniz ya.

Hava güzel, manzara güzel, yiyecek, içecek ucuz, ahali iyi, Şöyle böyle İsviçre köyleri gibi birşey, insan Allah'tan ne ister?

Gözümün önüne güneşli yollar, gölgeli bahçeler, dereler, ormanlar geliyor, yüreğim şiddetle çarpıyordu."¹⁴

13 Çalığışu, S.112

14 Çalığışu, s. 134-135

Feride bu kadar övülen yere gidip de, kapkara, çoğu yıkılmaya yüz tutmuş evler, daracık pis sokaklarla karşılaşınca büyük bir hayâl kırıklığına uğrar.

Feride'den sonra Anadolu'ya gönüllü gitmek isteyen, gene öğretmen okulunu yeni bitiren genç bir öğretmendir (Şahin Efendi). Kura çekiminden sonra bir arkadaşı ile yer değiştirmeyi teklif etmek üzere gittiği Maarif Nezaretinde, önce başvurmasının nedeni, İstanbul'da kalmak şeklinde anlaşılacak şube müdürü tarafından azarlanır. Fakat sonradan ısrarının Anadolu'ya gitmek için olduğu anlaşılınca aynı şekilde garip karşılanır.¹⁵

Acımak romanında Zehra, öğretmen okulunu bitirir bitirmez Anadolu'ya koşan bir genç kız, Kan Davasında Ömer, yedek subaylığını yaptıktan sonra kendini bir dağ köyüne adayan öğretmendir. Bu genç öğretmenler gittikleri yerlerde öğretim yapabilmek için çeşitli engellerle karşılaşılır.

Karşılaşılan güçlüklerden biri okul olarak yapılmış bir binanın olmayışıdır. Bu güçlükle ilk olarak Feride karşılaşır ve ders yapacağı sınıfı şöyle tarif eder:

"Maarif Müdürünün büyük fedakârlıklarla yenileştirdiği dershaneyi, sabahleyin daha iyi gördüm. Burası herhalde eski bir ahır olacaktı. Yalnız altına tahta döşemişler, pencerelerini genişleterek cam, çerçeve takmışlardı.

Ocak bacaları gibi kapkara görünen duvar kaplamalarında tepe aşağı takılmış bir harita ile bir iskelet levhası, bir çiftlik ve bir yılan resmi sarkıyordu. Bunlar da herhalde yeni ders aletleri olacaktı.

Dershanenin bahçe tarafındaki duvarının dibinde âhir zamandan kalma bir hayvan yemliği vardı ki, kaldırmağa lüzum görmemişler, üstüne bir tahta kapak çakarak bir nevi dolap haline getirmişlerdi."¹⁶

Tabii öğrencilerin oturması için sıra yoktur. Sadece din öğretildiği için buna gerek de görülmemiştir. Aynı şekilde Zehra gittiği yerde okul olarak, harap bir binayla karşılaşır ve kendisi binayı onarır, ayrıca yerli zenginlerin bazılarından topladığı paralarla ders araçları alıp, binayı büyütür. Şahin efendi de aynı şekilde okul binasını oturulmayacak kadar harap bulur ve içinde barınılabilir bir duruma getirinceye kadar, oradan oraya koşar. Ayrıca softalar da, evkaf tarafından maarife verilmiş olmakla beraber, arsanın için-

15 Yeşil Gece

16 Çalığışu, s. 151-152

de bulunan harap medresenin yıkılmasına razı olmazlar. Ömer, bir dağ köyü olan Yukarı Sazan'da, okul olarak sadece dış duvarları ve kapısı sağlam kalmış bir yıkıntı ile karşılaşır ve önce çocuklarla beraber, sınıf olarak kullanılacak ve oturulabilecek birkaç oda bölerler.

Yer meselesini hallettikten sonra karşılaşılan en önemli güçlük, cahil din adanılan ve softalarla mücadeledir. Yalan yanlış ve cahilce yapılan din öğretiminin çocuklar üzerindeki olumsuz etkisini, çocukları dünyadan çok ahireti düşünür bir duruma getirmesini Feride şöyle anlatıyor:

"Mektebe teneffüs usulünü de koyduk, Çocukları yarım saatte, bir saatte bir bahçeye çıkarıyorum, eğlenceli, meraklı oyunlar öğretmeğe uğraşıyorum. Nedense, bir türlü bundan tat duymuyorlar. 0 vakit, çaresiz onları kendi hallerinde bırakarak bir köşeye çekiliyorum."

Bu mihnet çekmiş yaşlı başlı insanlara benzeyen, yorgun çehreli, donuk gözlü kız çocuklarının en büyük eğlenceleri bahçenin bir köşesine toplanıp ölüm, tabut, teneşir, zebani, kabir gibi korkunç kelimelerle dolu ilâhiler okumaktan ibaret."¹⁷

Anadolu'da medresenin, medrese öğreniminin önemi ve softalarla yapılan mücadeleler geniş ölçüde Yeşil Gece romanında yansıtılmış. Bu romandaki genç öğretmen Şahin Efendi, öğretmen okuluna gitmeden önce medresede okumuş, softaları yakından tanıyan bir kişidir. Kendi isteğiyle gittiği Sarıova'da softalarla mücadele etmek zorunda kalır. '

Şahin Efendi ilçeye gider gitmez orada softalığın hakim olduğunu anlar:

"Sarıova'ya geledi daha üç saat olmadığı halde softalığın bu kasabaya ne büyük bir kudretle hâkim olduğunu anlamıştı.

Ahalinin yarısından ziyadesi sarıklıydı. Otuz bir Marttan sonra İstanbul'da birdenbire miskinleşen softalar burada meydan kahvelerinde, medrese önlerinde, çarşı sokaklarında azgın oğul arıları gibi kaynaşıyorlardı."¹⁸

Medrese öğrenimine verilen önem de, medreseye gönderilen çocuklarla diğerleri arasındaki ayrılık anlatılarak şöyle belirtilmiştir:

"Sokaklarda oynayan yalınayak, başı kabak halk çocukları arasından yakalanarak medreseye gönderilen ve başına sarık sarılan çocuklar, ayrı bir bayrağın altından geçmiş gibi olurlar ve eski arkadaşlarıyla aralarına bir ya-

17 Çalığıuşu, s. 159

18 Yesü Gece, s. 51

bancılık girer. Onları bir daha anlaşmalarına ve birbirlerini sevmelerine imkân olmayan iki düşman fırkaya ayırırdı. Öyle ki her türlü kardeş kavgalarını, aile kinlerini söndüren yabancı düşman karşısında bile artık birleşmez olurlardı."¹⁹

Medresede cahil din adamları tarafından yetiştirilen softalar batılılaşmaya karşıdır, başlarından sarığı çıkarıp, fes giymeyi kabul etmezler, çocuklarının gereği gibi yetiştirilmediği düşüncesiyle devlet tarafından açılan ilkokullara karşıdır, çocuklarını çok küçük yaştan hafızlığa çalıştırlar. Büyük oğlunu hafızlığa çalışmak yüzünden kaybettiği halde, küçük oğlu için de aynı geleceği düşünen imam, Şahin Efendiye bu düşüncelerini açıkça söyler.

".....Zaten doğrusunu isterseniz ben onun maarif mekteplerinde tahsil etmesine pek taraftar değilim.... Hatırınız kalmasın amma mekteplerinizde çocuklar çok avare yetişiyor... Evet, Bedri artık yaramazlığı bırakacak... Güzel, güzel dersine çalışacak.... Eskiden hafız olmağa hiç hevesi yoktu. Fakat Cenab-ı Allah yavrucuğun yüreğine bir muhabbet sundurdu.."²⁰

Şahin Efendi, imamı, çocuğunu iki yıl daha ilkokula göndermeye razı ederse de başından sarığı çıkarması büyük bir tepki yaratır. İlçenin koyu softalarından olan Hacı Emin'in Şahin Efendiye karşı davranışı, onunla aynı tutumda olan softaların düşüncelerini açıklar.

"Hacı Emin, lâkırdı dinlemiyor:

-Hafız-ı Kûr'an olmağa azmetmiş bir çocuğu Allah'ın yolundan çevirmek, envai hakaretlerle başından sarığı çıkarmak, ahlâksızlıktır, dinsizliktir. Buna cüret eden küstahı lokma lokma doğramak farzdır, diye Şahin Efendi'nin üstüne yürüyordu."²¹

Huzursuzluk kaynağı olan softalarla, ilçenin yenilik taraftarı olan aydın kişileri de mücadele etmektedir. Şahin Efendi, kendisini, çocuklarda din, öğrenim, terbiye, ahlâk bırakmadığı, birtakım zararlı bilgiler verdiği gerekçesiyle şikâyet etmelerine rağmen mücadelede kararlıdır ve çevresinde aydın kişiler buldukça da milleti softaların elinden kurtarmanın sanıldığı kadar güç olmadığını düşünür. Özellikle kendisi gibi düşünenlerle karşılaşması umudunu kuvvetlendirir.

19 Yeşü Gece, s.

20 Yeşl Gece, s. 110

21 Yecil Gece, s. 114

Şahin Efendi, softaların azınlıkta olduğunu, onlarla başa çıkabileceğini şu sözlerle anlatıyor.

"-Yüreğimizin acısı bizi bazen haksız ve bedbin yapıyor, softalığın milleti baştan başa çürüttüğünü, söylüyoruz. Fakat hastalık, sandığımız kadar derin ve geniş değil. Softalar okur yazar takımını ve kendi ordularına aldıkları bir kısım çocuklarımızı berbad ettiler.... Fakat işi gücü, çoluğu çocuğu, hâsılı kendi kendi dünya gailesiyle meşgul asıl halk üzerinde derin tesirleri olmadı.... "Asırların yaptığı bir zihneyi yıkmak ve yenisini yapmak için yine asırlar lâzım" diyenlere pek hak vermemeli. Milletın asıl büyük bir kısmı bu Komiser Kâzım Efendiye benziyor. Onları yataklarında sayıklatıp terleten kâbuslarından uyardırmak için müşfik bir elle hafifçe silkeleyip sarsmak kâfidir. Gün ışığı, dünya ışığı gözbebeklerine değdiği gibi gönülleri, beyinleri de çabucak aydınlanıyor.... Bu memleketin halkı hiçbir zaman - görünüşe aldanarak zannettiğimiz gibitam mutaasıp, tam hurafe ve israiliyet hastası olmadı. Softanın pençesinden kendini hiçbir zaman kurtarmamakla beraber, softaya karşı daima emniyetsizlik ve nefret gösterdi....."²²

Şahin Efendi gibi softalarla mücadele etmek gerektiğine kesinlikle inanan aydın bir kişi olarak mühendis Kâzım'ı görüyoruz. Şahin Efendi'nin dikkatli davranışlarına karşı, aklına geleni söylemekten çekinmeyen bu yüzden de "Deli Kâzım" diye anılan aşırı yenilik taraflısı mühendis memleketin içine düştüğü kötü durumlardan ve geri kalmasından softaları sorumlu tutmakta ve bunu her fırsatta aşağıdaki satırlarda görüleceği gibi açıkça söylemektedir.

"Deli Kâzım tarihin bütün felâketlerini softalık ve softa kafasıyla izah eden coşkun ve ölçsüz bir yenilik âşığıydı, daha bir ay evvel Meşrutiyet gazinosunda:

"Medreseleri yakmadıkça, softaların sarığını hayvanların boynuna yular yapmadıkça bu memleket kurtulmaz." diye bağırarak kasaba ahalisini birbirine düşürmüştü. Deli Kâzım, Meşrutiyet mektebi başmuavümi Ahmet Masum'u da kendine uydurmuştu. Nereye gitse onu da -ciltz ve mini mini vücudu ile- peşinden sürüklerdi."²³

Fakat Şahin Efendi'nin softalarla mücadelesi pek kolay olmaz, ilçe halkının pek inandığı bir evliya türbesinin yanması, kendisi gibi düşünen

22 Yeşil Gece, s. 87-88

23 Değirmen, s. 47-48

öğretmen arkadaşlarından birinin türbeyi yakma suçuyla tutuklanmasına sebep olur. Bu olayın heyecanı geçmeden de ilçe Yunanlılar tarafından işgal edilir. Şahin Efendi bugünlerde başına sarık sararak halkla, kendilerine az zarar gelmesi için sakin olmalarını, taşkınlık yapmamaları gerektiğini bildiren konuşmalar yapar, Fakat sonunda İstanbul'dan gelen "Kuva-yı İnzibatiye" taburuna propaganda yaparken yakalanır ve Yunanlar tarafından, Yunan adalarından birine sürgüne gönderilir.

Savaş bittikten bir süre sonra döndüğü zaman, halifelik kaldırılmış, medreseler ve tekkeler kapanmıştır. Aynı değişikliğe uğradığını büyük bir sevinçle gördüğü Sarıova'ya tekrar öğretmenlik yapmak isteğiyle gelen Şahin Efendi, hiç beklemediği bir davranışla karşılaşır. Koyu softalardan olan Eyüp Hoca, yeni Millî Eğitim Müdürüne onu "İşgal sırasında Yunanlıların hizmetine giren Şahin Hoca" olarak tanıtmıştır. Şahin Efendi hakkında bir bilgisi olmayan müdür, "Bu davranışından ötürü kendisine öğretmenlik veremeyeceği" gerekçesi ile onu kovar. Böylece bütün mücadelesine rağmen, sonunda gene softalara yenilmiş olur.

Bir sorun de Anadolu'da çocukların genellikle güç koşullar altında öğrenim yapmak zorunda oluşlarıdır. Zehra romanında Zehra tarafından, sabahları geç kaldıkları için okula alınmayan çocukların geç kalış nedenleri bu güçlüklerden bir kaçına örnek oluyor.

"Çocuklara niçin muallim hanımın sözünü tutmadıklarını sordum. Biri "annem hasta, ben ev işlerine bakarım... Küçük kardeşimin yiyeceğini yediririm.... kuyudan su çekerim.... Ateş yakarım... Bulaşık yıkarım.... Bu işler bitinceye kadar vakit geçiyor." dedi. İkincisi titiz bir çocuktü. Hid-detle kendini müdafaa etti. "Ne yapayım efendim.... Her sabah değil ya... Bazı gün erken geliyorum.... Bazı günler de hava kapalı oluyor.... Anlıyamıyorum." Bu mantık tuhafıma gitti. "Hava kapalı olursa geç gelmek mi lâzım kızım." dedim. Çocuk, hiç aklıma gelmeyen bir cevapla ağzımı tıkadı: "Hava kapalı olunca saati nerden anlayayım?" Demek onun da evinde saat yokmuş... Üçüncüsü çok fakir kıyafetli, fakat gayet edalı bir kızdı. Sualime pek çok tereddütten sonra cevap verdi. "Efendim, muallim hanım, nalınla mektebe gelme diyor.... Benim yeni fotinlerim var ama ayağımı sıkıyor..." Onun da derdi anlaşılıymıştı. Zavallının ya giyecek fotini yoktu.... Yahut da anası bin zahmetle aldığı fotini mektepte eskitmesine razı olmuyordu."²⁴

Bazı fakir köylerde ise çocuklar, tarlada hayvanların gördükleri işi yaptıkları için büyükleri onları okula göndermek istemez. Yukarı Sazan köyündeki "Döneaba"nın, torunlarını okula göndermesini isteyen öğretmen Ömer'e verdiği cevap köylülerin bu tutumunu ortaya koyuyor.

"-Bizimkiler çocuk mu ki? Hayvan.... Öküz, inek yok bizde Onları çalıştırıp giderim. Sana verirsem ne iderim ben?"²⁵

Bir güçlük de köylerde küçük yaşta başlatılan cinsiyet ayrılığı düşüncesinden doğmaktadır. Bununla da Feride karşılaşır. Gittiği köyde on iki-on üç yaşındaki erkek çocuklar, kızlarla beraber okumaları doğru bulunmadığı için hergün bir saatlik yol yürümek zorundadırlar. Buna da büyüklerin cahilliği sebep olmaktadır. Feride ile, ondan önce çocuklara yalan yanlış dinbilgisi veren Hatice Hanım arasındaki konuşma bu yanbş düşüncüyü yansıtıyor:

"-Garipler köyü nerede?

-Şu karşıda, ağaran kayaların ardında.

-Yazık değil mi çocuklara, karda, kışta oraya kadar nasıl gidip geliyorlar?

-Onlar, yola alıştıktır, çamursuz havalarda bir saate bile kalmadan giderler. Sade yağmurlu, çamurlu, karlı havalarda biraz zorluk çekiyorlar.

-Peki niçin onları da burada okutuyoruz?

-Kadın, erkek bir arada okur mu? ! • - i. »/ "

-Onları erkekten mi sayacağız?

-Elbette kızım, on ikişer, on üçer yaşında koca delikanlılar."²⁶

Bu çeşitli eğitim sorunları karşısında Zehra, Anadolu'nun ihtiyacı olan bir öğretmen tipi olarak tanıtlamıştır. /•' -' ». ", ' • ;,: '5.

"Maarif Müdürü, pencereden uzaklara bakarak gülümsedi:

-Keşke bütün mekteplerimizi Zehra gibi hocalara teslim etsek de bizim hiç işimiz kalmasa... istiklâl alâmeti olarak onlara birer davul ile tuğ gönderir, maarif idarelerinin kapılarını emniyetle kapardık..."²⁷

Bütün güçlüklerle rağmen yapılan eğitimin çocukları değiştirebileceğini ve bu değişikliklikten bir öğretmenin duyacağı sevinci de Ömer'den dinliyoruz.

25 Kan Davası, s. 157

26 Çalkuşu , s. 152

27 Zehra, s. 6

Ömer, yol kesip soygunculuk yapmayı göze alan, köylüler tarafından köye alınmak istenmeyen bir gurup çocukta birşeyler öğrenmeye başladıktan sonra meydana gelen değişikliği şöyle anlatıyor.

".....Hep bir arada ağır işlere koştuğum, yahut birbirleriyle boğuşmaya bıraktığım zaman onlar gerçi yine vahşi haykırışmalardan başka sesi olmayan bir sürüdür. Fakat teker teker karşıma aldığım ve hele ufaktan ufağa derslere başladığım zaman aralarındaki farklar gitgide çoğalıyor. Kara tahtaya renkli tebeşirlerle çizmeye başladığım karışık çizgilerde bir hayvan, bir ağaç, bir derenin üzerine doğan güneşi tanıdıkları zaman yüzlerindeki ve hareketlerindeki hayret ve sevinç, bana adeta heyecan veriyor."²⁸

Eğitim için gerekli olan öğretmen ve okul ihtiyacı ile beraber Anadolu, yazarın dolaştığı yıllarda genel olarak kültürün artmasında önemli rol oynayan gazete ve kitaptan da yoksundur. Bunun nedeni de çoğunlukla, kitap satanların cahil oluşu, bu yüzden okunmaya değer kitapların getirilmeyişi, gazetenin nasıl satılacağını bilmeyişleridir. Bu yoksunluğu çeken sade ilçe ve köyler değil, Anadolu'nun belli başlı illeridir. "Bizde halk gazete ve kitap okumaz" diye yakınanlara, yazar, gazete ve kitap satışının nasıl yapılması gerektiğini de belirtiyor.

"Kitap ve gazete müşterileri biraz işçi müşterilerine benziyor. Tiryakiler vardır ki satıcının peşini kovalarlar, onu iğnenin deliğinde olsa bulup çıkarılmayı iş edinirler. Fakat öyleleri de vardır ki, satıcı onları kovalamağa, birer birer avlamağa ve böylelikle tiryakilerin sayısını artırmağa mecburdur.

Bu ise gazete ve kitabı hergün onun gözünün göreceği, elinin erebileceği yere koymakla olur."

Yazar, gazete ve kitaptan yoksun olan Anadolu'da halkın eğitimi için tiyatrodan yararlanılabileceğini düşünüyor. Onu bu düşünceye götüren Anadolu'da halkın pek rağbet ettiği tuluat tiyatrolarının çokluğudur. Tuluat tiyatrolarının çokluğunu ve ne kadar üstün bir biçimde halkı etkileyebilme yeteneğine sahip olduklarını şu sözlerle açıklıyor:

"Evet, Anadolu'daki tuluat tiyatroları orta kültür müesseselerinden çok fazladır. Hem de şu farkla ki, mektebin talebesi senelerce aynı, iki yahut üçyüz talebedir, fakat tuluat sahnelerinin seyircileri her gece değişir.

Anadolu'da kaç kitap, kaç mecmua okunuyor? Bunu ne siz sorun; ne Ankara caddesinin kitapçıları söylesin. Fikir terbiyesi vasıtası olarak radyo-

dan istifadeniz nedir? Şimdiye kadar hiç. O şimdilik bizi kelimesiz, fikirsiz bir yeni ahenge alıştırmaya çalışıyor. Bundan sonra dillerin de halk terbiyesi için faydalı birşeyler söyleser ne mutlu!

Buna mukabil yüzlerce tuluat sahnesi her gece topladığı birçok bin genç insana durmadan söylüyor. Hem onların söyledikleri saatler ruhların en ziyade açıldığı, duygu ve fikir olarak ne duyarsa plâk gibi kapıp, zaptettiği saatlerdir. Müzikle, dansla gevşemiş insanların sahnedeki boyalı kadın gibi mücerret fikirlere de vurulmaya müsait buldukları zaaf saatleri....

Kantolardan sonra başlayan bu oyunların halk üzerinde, izi ölünceye kadar silinmeyen çocukluk masalları kadar tesiri vardır.

Onlarda ders ve propaganda kokusu sezilmemesi de tesirlerini artıran sebeplerdendir....."²⁹

Çoğunlukla kahvelerde kurulan sahnelerde temsiller veren, özellikle iç sıkıntısından bunalmış gençlerin başlıca eğlencesi olan bu topluluklar karşısında, halka gerçek tiyatroyu sevdirmek amacıyla ağırbaşlı eserler sahneye koyan toplulukların tutunamayışı Son Sığınak adlı romanda ortaya konulmuştur.

Halkı tiyatroya alıştırmak için bütün Anadolu'yu dolaşmak amacıyla İstanbul'dan ayrılan bir tiyatro topluluğu gittiği yerlerde seyirci bulamamaya hayâl kırıklığına uğrar. Bir ilde karşılaştıkları, halk tarafından çok tutulan operet oyuncularının patronu; "-Kimbilir, ne güzel şeyler oynadınız, fakat sökmez bu taraflarda" diyerek tutunamayacaklarım açıkça söyler ve topluluk gerçekten dağılır.

Yazar, tiyatrodan eğitim yönünde yararlanabilmek için, bu tiyatrolarda sahneye konulan eserlerin düzeltilmesi gerektiği düşüncesinde olduğunu açıklıyor.

"Bence yapılacak şey bu tiyatroların çok eskimiş piyeslerini asıllarındaki tadı ve keyfi bozmadan- yenileştirmek ve yeni hayata uydurmak; bir de repertuara aynı sadelikte yeni piyesler ilavesine çalışmak olacaktır. Onlar, gene ufak tefek tuluatlarını yapmakla beraber yazılı piyeslerden oynamaya alıştırılır, tekstlerin dil ve fikir itibariyle daha düzgün şeyler olması temin edilirse halk terbiyesi noktasından ehemmiyetli bir iş görülmüş olur."³⁰

29 Anadolu Notları, C. I., s. 118

30 Anadolu Notları, C. I., s. 120

Eğitimden sonra yazarın önemle üzerinde durduğu bir konu Anadolu halkının büyük bir kısmının yoksul oluşudur. Sık sık bu noktaya da değinen yazar, Anadolu'nun bu durumundan, çoğunlukla gözü kendi yaşayışından daha üstün yaşama olanaklarına sahip kişilerde olan aydınlan suçlamaktadır. Anadolu'ya yaptığı gezileri sırasında, Anadolu illerinden birinde rastladığı bir mühendis arkadaşının," -kıvırcık pirzolası, taze barbunya yiyemediği, Fransız şarabı yerine tekel şarabı içmek zorunda kaldığı, ve kulübe olarak nitelendirdiği beş odalı bir evi olduğu için— sefalet olarak nitelendirdiği yaşayışını dinlerken, bir küçük kızın seslenmesi üzerine birden bire gerçek yoksullukla karşılaşması yazarı derinden yaralıyor.

"Bir ara kulağıma "amca, amca" diye bir ses geldi. Yanımdaki parmaklıktan aşağıya bakınca sazlar ve kurumuş çamurlar arasında yan çıplak bir kız çocuğu gördüm, Lüksün kuvvetli ışığı altında saçları ve yüzü bembeyaz, gözleri kamaşmış bana elini uzatıyor.

-Amca bana ekmek atıver.

Dikkat edince daha ötelerde, ilerlerde aynı kıyafette daha başka çocuklar, hattâ büyükler görüyorum."³¹ - , ; -

Arkadaşıyla beraber akşam yemeği yedikleri gazino sahibinin yakınmasından bu küçük kızın ve grubunun ekmek istemek için her akşam oraya geldiklerini öğrenince artık arkadaşını dinlemeye tahammülü kalmayarak, bu gerçek yoksullukla ilgilenmeyen aydınlara şöyle sesleniyor:

"Ben artık onu dinlemiyorum, bu bataklık üzerine, birkaç direk kurulmuş, salıntılı salaş tarasın üstündeki rahat köşemizde, irili ufaklı tabakalarla dolu masamız önünde büsbütün başka şeyler düşünüyorum. Karşımdakinin matemî, yalnız yukarıya bakmasını bilen bu gözlerdeki hırs ve kıskançlık yaşları bana lugatlardaki şenaat kelimesinin tâ kendisi gibi görünüyor. O arkadaşın şayet bir yerde bu yazılara gözü ilişirse bana darılmasın.... Sözüm yalnız onun için değil, içinde kendim de dahil olduğum çok geniş bir münevverler kafilesi içindir."³²

Yoksulluk, Anadolu'nun oturduğu evde, dış görünüşünde, kılığında kendisini açıkça göstermektedir. Hattâ yazar, bir az daha ileri giderek Anadolu deyince akla yoksulluğun geldiğini açıklamaktan da çekinmiyor. Bunu

30 Anadolu Notlan, C. II. s. 42

32 Anadolu Notlan, C. II., s. 43

Şahin Efendi'nin ağzından öğretmenlik yaptığı ilçe olan Sarıova'yı anlattığı aşağıdaki satırlardan öğreniyoruz.

"Eski bir taş köprü ile dere geçildikten sonra fakir mahallelere giriliyor ve sefalet bütün dehşeti ve çirkinliğiyle başlıyordu. Ortalarında akan çirkef sularında yarı çıplak çocuklarla, çamurlu köpekler oynayan eğri, büğrü sokaklar... Tezekle çamurdan yapılmış yarı yarıya toprağa gömülü penceresiz kulübeler... Bir çoğunun aralık kapılarından pis kokulu dumanlar tütüyor. Başları yamalı peştemallarla sarıh, dizlerinden aşağısı çıplak kadınlar.... Eski hasır parçaları üstünde güneşlenen iskelet gibi ihtiyarlar, Küçülmüş ihtiyarlara benzeyen yüzündeki yaralara sinekler üşüşmüş, şiş karınlı, çıplak vücutlu çocuklar....

Bunlar Şahin Efendi'nin bilmediği, beklemediği şeyler değildi. Cer hocalığıyla Anadolu'da gezerken daha buna benzemez neler görmüştü. Ona göre kasaba deyince zaten akla başka türlü gelmezdi ki."³³

Yazar, bu yoksul Anadolu için para ve servetin ne demek olduğunu da yansıtmıştır. Paraya düşkün olmakla beraber, para ve servet diye kabul edilen miktarın bize göre ne kadar küçük olduğunu, "O da elbette büyük servet diye karışık birşeyler tahayyül eder. Fakat bunu rakamla ifade ettirdiğimiz zaman işittiğiniz şeye hem acımır, hem gülersiniz."³⁴ sözleriyle anlatıyor.

Bir servet olarak kabul edilebilecek paranın öyküsü de şöyle:

"Harman mevsiminde bir akşam üstü bir Orta Anadolu kasabasının tarlaları arasında geçiyordum, bir bereket senesiydi. Tarlalardan birinde bir şenlik seyrettim.

Bir köylü oturduğu yerde cura çalıyor, birkaç delikanlı etrafında el çırparak, ayak vurarak türkü söylüyorlardı:

"Fidayda yavrum fidayda . . .
On beş lira yemiş bir ayda"

Bu türkü Anadolu sefilinin tasviriydi. Bir ayda içki ile, çalgı ile, kadın ve kumarla havaya savrulmuş bir servetin hikâyesi.

Bu on beş lira belki böyle bir bereket yılının yahut gurbet ilde çekilmiş türlü mihnetin mahsulüydü. Yahut da ölmüş bir babanın mirası...."³⁵

33 Yeşü Gece s. 47-48

34 Anadolu Notlan, C. II., s. 46

35 Anadolu Notlan, C. II., s. 48

Önemli bir para olarak sözü geçen on beş lira, o yıllara göre bir değeri olmakla beraber gene de servet kabul edilebilecek bir para değildir. Bu kadar küçük bir parayla yetinebilen köylü, güçlkle kazandığı parayı, yaşantısında hiçbir değişiklik yapmadan, bir parça toprak alabilmek, ya da bazı mutluluk günlerinde ele güne karşı küçük düşmemek için biriktirir. Bu nedenle de köylüden tek istenmeyecek şey para, yaptığı en küçük bir hizmete karşılık onu memnun edecek tek şey gene paradır. Bu tutumundan ötürü Anadolu'luymu cimri olarak nitelendirenlere, onun cimri olmadığını da şu sözlerle belirtiyor.

".....Hasılı Anadolu'lu hasis değil, sadece taş ve kayadan koparıncasına güçlkle ele geçirdiği birkaç parayı ucu ucuna getirmek gayretiyle yanan bir fakirdir."³⁶

Anadolu, yalnızca para yönünden yoksul değildir. Anadolu, su yoksuludur, yol yoksuludur, doktor yoksuludur. Anadolu'da yol konusuna, Anadolu'nun tanınmayışı nedenlerinden biri olarak değinmiştik. Anadolu'nun çok yerleri içmek ve temizlik için gerekli temiz sudan yoksundur. Sağlık bakımından önemli bir sorun olan su problemi, yazarın, bir ilin hükümet doktoru ile yaptığı konuşmada ortaya konulmuştur:

"Şehirde ilk önce hükümet doktoruyla karşılaştım.

-Bugünlerde başımı kaşımağa vakit bulamıyorum, dedi. Tifo, dizanteri dehşet.....

—Peki, sebebi?.....

-Sebebi pis su... Birkaç saatlik bir yerde iyi bir su var... Fakat bir türlü para bulup getirtilemiyor.... Dere suyu tek mil çamur... Halk, kuyu suyu içmek mecburiyetinde.... Kuyuların da çoğuna lâğım karışıyor... Doğrusu ahali, gene iyi dayanıyor. Anlaşılan pis su içe içe mikroba karşı bir nevi muafiyet kazanmışlar. Ben kendi hesabıma evde çoluk çocuğa kaynamış su içiriyorum."³⁷

Hastalıkla uğraşan doktor, bir yandan da, mikroplu suyun zararlarını bildikleri ve kendilerini göstermek için gereksiz birtakım yapılara rahatça para harcadıkları halde, birkaç iyi su çeşmesi yaptırmaktan kaçman yetkililerden yakınmaktadır.

Bu hükümet doktoru gibi, Anadolu'ya birşeyler yapabilmek isteğiyle giden genç bir kaymakam da aynı dertle karşılaşır. İlgililere baş vurduğu hal-

36 Anadolu Notlan, C. II., s. 54

37 Anadolu Notları, C. I., s. 56

de bir sonuç alamayışı, çocuklar arasında ölümün gittikçe artması, onu âdeta bunabma sürükler.

"(M) de ne büyük bir ateşle çalışacaktım. Fakat olmadı. Su yoktu. Ahali kokmuş bir bataklıktan su içiyordu. Beş yaşına kadar olan çocuklar arasında müthiş bir dizanteri hüküm sürüyor, her gün hükümet konağının karşısındaki camiin mezarlığına bir iki masum cenazesi geliyordu. Belediye doktoru, "Kasabaya içilecek su gelmeyince bu ölümlerin önü alınmayacak" diyordu. Vilâyete, belediyeye, hâsılı dört yana baş vurdum. Beni tasdik etmeyen yoktu. Fakat işler çok ağır yürüyor, mini mini çocuk tabutları pencerenin önünden geçmekte devam ediyordu. Sinirlerim fena halde bozulmuştu. Bu cenazeleri gördükçe boğazım tıkanıyor, yumrukla göğsüme vurarak "Katil... Katil... Bunları sen öldürüyorsun... Hani vicdanının sesini dâima dinleyecektin, diye söyleniyor, hattâ bazen hıçkırarak ağlıyordum."³⁸

Susuzluk ve pislğin zaman zaman yarattığı çeşitli hastabkların ise, doktorsuzluk yüzünden bugün bile kısa süre içinde çok sayıda ölüme neden olan salgın durumuna geldiği bir gerçektir. Soğuk ve karlı bir kış gününde öğretmen Ömer'i hükümet doktorunu çağırarak için tek başına dağ köyünden ilçeye götüren de böyle bir salgın hastalıktır. Öğretmen kendisini doktora tanıtırken bir yandan da salgının korkunçluğunu belirtir:

"-Ömer diye bir adam, diyor, bir dağ köyü öğretmeni.... Adını belki işitmişsinizdir. Yukarı Sazan diye bir köy... Uzun zamandan beri salgın var orada.... Köylüler, büyük, sürü sürü ölüyorlar... Hükümet doktorundan yardım aramağa geldim."³⁹

Ancak bir sorun da doktor olan yerlerde doktorun halkı kendisine bağlayabilmesidir. Çünkü, cahillikten, bazı yerlerde halk doktordan çok, hocalara ve hastabğın okunarak geçeceğine inanmaktadır.

Kavak Yelleri romanındaki doktor, Anadolu'nun ihtiyaç duyduğu bir doktor olarak verilmiştir:

"Bir kaza hekimi için şöhretten daha kârlı bir gelir kaynağı akla gelmez. Fukara babası doktor; görmeden yan cebine konan paraya az, çok demeyen, yol üstündeisi fukaranın para almadan diline, nabzına bakan; daha düşkünlere Avrupa firmalarından gelmiş reklâm ilaçlardan bedava komprimeler dağıtan, iğnelere vuran ve hattâ bazılarının yastığı altına usulca birkaç lira bırakan fukara babası doktor...."⁴⁰

38 Acımak, s. 67

39 Kan Davası, s. 9

40 Kavak Yelleri, s. 5

Yazarın bir romanına ad olarak verdiği önemli bir problem de, bugün bile çoğunlukla suçsuz kişilerin ölümüne yol açan kan davasıdır. Kan Davası romanında, Ömer'in öğretmenlik yaptığı Yukarı Sazan ve onun biraz aşağısındaki Aşağı Sazan, kan davası yüzünden birbirine düşman olmuş iki köydür. Bu yüzden aralarında zaman zaman aşağıdaki satırlarda belirtildiği gibi savaşa benzer çarpışmalar olmaktadır.

".....Karabaltalıların erkekleri uzun zamandanberi devam eden bir kan davası yüzünden Aşağı Sazan'da; Moskof, Balkanlar ve Arabistan muharebelerinde olduğundan daha az kırılmış değillerdir. Her muharebede olduğu gibi ayak altında kalan bir çok mâsum kadın ve kıza yazık olmuştur. Fakat son onbeş yıl içindeki çarpışmalar eskiden de daha şiddetli olmuştur.

Bir insansız harb ki Fettah'a göre şehitleri var, fakat gazileri yoktur; onlar nişan ve çiçek yerine ellerinde kelepçelerle Bozova hapishanesine gitmişlerdir."⁴¹

Bu kan davası nedeniyle bir Yukarı Sazan'ya Aşağı Sazan'a gitmesini söylemek hakaret sayılmakta, babası öldükten sonra, annesi bir Aşağı Sazan'lıyla evlenmiş çocuğa her iki köyde de yer verilmemektedir. İki köy arasında, Yukarı Sazan'lılar kendilerini mağdur durumda görmektedirler. Bir gece, birdenbire yağın şiddetli sağanak, önce iki köy arasındaki düşmanlığı, bir zamanlar, el ele vererek dümana karşı koyan bu insanların birbirlerinin uğradıkları felâkete sevinecek kadar vahşileştirdiğini ortaya koyarsa da, sonradan barışmalarına neden olur.

Kuvvetli düşmanlık duygusunun insanları nasıl ilkelleştirdiğini ve vahşileştirdiğini, Ömer'den dinliyoruz. Aşağı Sazan'ın sağanakta uğradığı felâketin Yukarı Sazan'ı sevindirdiğini görmek Ömer'in tüylerini ürpertiyor.

"Her zaman Hacı Rüstem'in oturduğu peykeye uzun sakallı bir ihtiyar oturtmuşlardı.... Düşmemesi için iki koluna iki adam girmişti. Çamurlara bulanmış, yan çıplak bir adam onun ayakları dibinde yumruklarıyla göğsünü dövüyor, korkunç bir sesle: "Aşağı Sazan takımıyla battı Baba.... Allah öcümüzü aldı. Rahat öl gayri." diye haykırıyordu."⁴²

İki köyün barışmasında ise Ömer'in büyük rolü olmuştur. Güvenlerini kazandığı birkaç kişiyi Aşağı Sazan'a yardım etmek gerektiğine inandırarak

41 Kan Davası, s. 186

42 Kan Davası, s. 266

yola çıkarlar. Aralarına Ömer'in öğrencilerinden birkaçının da katıldığı küçük kafile Aşağı Sazan'lılar tarafından karşılanır. Yağmurdan taşarak köyü sel basmasına neden olan çayın yatağını değiştirmek isterlerken, iki köyden birer büyük ve çocuklardan ikisi ölürler, bundan sonra da iki köy barışırlar, yazar bu barışmayı, yıllarca süren savaş sonunda ulaşılan bir barışa benzetererek şöyle anlatıyor:

"Ertesi gün Sazan'lar arasındaki hudut açılıyor; Aşağı Sazan'lılardan bir heyet Fettah ile Osman'ın ölümlerini haber vermek için Yukarı Sazan'a çıkıyor. Bu defa Fettah'ın cenazesini almak için dağdan bir heyet iniyor.

Aynı zamanda da Bozova Valisi, yanında başka bir heyetle Aşağı Sazan'a "geçmiş olsun" demeğe gelmiştir.

Meydan kahvesinde yine bir divan kuruluyor. - . \.

Her muharebenin bir barışı vardır. Yukarı Sazan'dan inen yardım Aşağı Sazan'ı, Aşağı Sazan'm uğradığı büyük felâket Yukarı Sazan'ı yatıştırmışlar."*

Belki de Ömer, bir aydın öğretmen olarak bu köye gelmeseydi, kan davası daha yıllarca sürüp gidecekti.

Çoğunlukla aydınların çözümlemesi gereken sorunlar olarak ortaya konulan ve yazarı zaman zaman karamsarlığa sürükleyen bu sorunlarla beraber Cumhuriyetin ilânından sonra Anadolu'da görülmeye başlanılan yeniliklere de değinilmiş. Bu yenilikler, Anadolu'daki monoton yaşayışı renklendirmeye başlayan çoğunlukla memur aileleri tarafından düzenlenen salon toplantıları, bu toplantılarda oynanan salon oyunları, balo, dans, devrimlerin Anadolu'daki etkileri, Cumhuriyetin ilânından sonra din adamlarının düşüncelerinde görülen değişiklikler gibi çeşitlilik gösteriyor.

Anadolu'ya sosyetenin girmesi demek olan balo ve salon oyunları, hep aynı günleri yaşamaktan usanmış olan aileler tarafından büyük bir memnuniyetle benimsenmekle beraber, her yenilikte önce görülen bazı aksaklıklarda olduğu gibi, zaman zaman aileler arasında bazı tatsızlıkların çıkmasına da yol açıyor.

Cumhuriyetin ilânından sonra görülen en önemli değişiklik devrimlerin Anadolu'daki etkisidir. Bu etki en çok din adamları üzerinde kendini gös-

termiş, Şahin Efendi'nin, öğretim yapabilmek için mücadele ettiği sonunda da yenildiği softaların haklarından devrimler gelmiştir. Bu tiplerden biri olan Kavak Yelleri romanındaki müftünün davranışlarındaki değişiklikler, devrimlerin etkisine bir örnektir.

"Evvelce de anlattığım üzere İstiklâl Mahkemesi dönüşü, müftü için Avrupa dönüşü gibi birşey olmuştu. Eski fetvahaneye, muvakkithaneye çevriliyor, hattâ yeni dil cereyanı başladığı zaman adı kısa bir müddet Kurum Evi oluyor, yeni ruhun ve inkilâp hareketlerinin adetâ bir ileri karakolu, yahut daha doğrusu folluğu haline gelmeye başlıyordu. Meselâ 28 de yeni yazı kanunu çıktığı zaman ilk dersane orada açılmış, Lâtin harflerini karatahtaya ilk yazan onun titrek elleri olmuş, okumayı pek becerememekle beraber, hattatlığın yardımıyla yazıyı çabucak ilerletmiş, hattâ evvelce de galiba söylediğim gibi hatt-ı sümbülyi yeni harflere tetbik suretiyle bir de yazı icad etmiştir. Dershaneden birincilikle ilk diplomayı alan odur.

Yeni yazılardan sonra yeni dil ve öz Türkçe cereyanı başlayınca müftü, onda da yine kasabaya önyak olmak şerefini kendinden başkasına kaptırmamak istemiş, birçok öz Türkçe kelimeler derleyerek Ankara'daki Dil Encümenine göndermiştir....."⁴⁴

Devrimin getirdiği yeniliklerden biri de Halkevlerinin açılmaya başlamasıdır. Halkevi yapılabilecek binası olmayan yerlerde "Halk Odası" olarak çalışmaya başlayan bu kuruluşun amacı "Kara kuvvet" olarak adlandırılan ve her çeşit yeniliğe karşı olan cahil din adamlarıyla mücadele etmektir.

Ancak, bu yeniliklerin olduğu yerlerde, bir ilçe doktorunun "Hâsılı kasabanın bir ucu anlattığım iskemle oyunu gibi sosyete oyunlarıyla yeniliğin en son mertebesine ulaştığı halde öteki ucu aşağı yukarı Asr-ı Saadet hudutlarından çok ilerlememiş bulunuyordu ve bu bakımdan benim durumumda bir adamın bu yürüyüşe ayak uydurması son derece nazik bir meseleydi."⁴⁵ sözleriyle belirttiği gibi, hem düşünüş hem de yaşayış yönünden tam bir gerilik içindedir.

Yazarın eserlerinde, Anadolu'nun toplumsal sorunlarının yanı sıra özelliklerini de yansıttığını görüyoruz. Bu özelliklerden biri Anadolu illerindeki oteller ve bu otellerde karşılaşılan güçlüklerdir. Yazar, bunları adetâ Anadolu'ya gidecek olanları uyarmak ne beklerken, ne bulabileceklerini belirtmek amacıyla yazmış kanısını uyandırıyor.

44 Kavak Yelleri, s. 106

45 Kavak Yelleri, s. 47

Örneğin, modern olarak nitelendirilen bir otelin nasıl olabileceğini, kendisinin kaldığı bu tip otellerden birini anlatarak göstermiş.

"Kız gibi donanmış asri otel bildiğimiz eski zincirli hanlardan biri.... Yan yana iki araba geçecek genişlikte kemerli bir kapı.... Birinci kat dükkân, kahve, depo, ahır gibi şeyler.... Bunlardan bazılarının yüzü sokağa, bazıları-nın içeriki toprak avluva çevrilmiş...."

Kapının yanındaki iki tahta merdivenden hangisini beğenirseniz ondan ikinci kata, yani asıl otel dairesine çıkıyorsunuz, Burada uzun ve karanlık bir koridor.... Koridorun ön tarafına gelen kısmı penceresiz bir kale duvarı, sokak kısmında sıra sıra oda kapıları...."⁴⁶

Çoğunlukla bu yapıda olan otellerde yataklarda temiz çarşaf, kışın soğuk günlerinde sobada yakacak odun, yalnız yatabilecek bir oda, rahatça temizlenecek bir banyo bulabilmek olanağı hemen hemen yoktur. Bazı illerde iyi oteller varsa da bunlarda da yer bulunmamaktadır. Bunun nedeni de bu otellerin memurlar tarafından işgal edilmiş olmasıdır. Bazılarında el yüz yıkamak kadar basit ihtiyaçlar için bahçeye çıkmak gereken yerli evlerine birçok para vermektense ucuz fiyatla pocsiyoner olarak otelde kalmayı tercih eden memurlar, oda sayısı az olan otelleri kapatmakta; gelip geçen yolcular açıkta kalmaktadır. Memurlara hak veren yazar, bu durumu yolcular için -"Fakat yolcu gözüyle bakınca bu hal insana bekâr memurların sokakta kalan misafirlere karşı zalimane bir suikast gibi görünüyor." ifadesinde belirttiği gibi bir suikast olarak nitelendiriyor.

Anadolu'nun göze çarpan özelliklerinden biri de köy meydanlarında muhakkak bulunan, ilçe çarşılarındaki dükkânlardan bir kaçını meydana getiren kahvelerdir. Çoğunlukla, işsizlerin toplandığı ya da erkekleri tenbelliğe alıştıran yerler olarak nitelendirenlere karşı kahvelerin toplumumuzda oynadığı rolü şöyle anlatıyor:

"Kahve, dünyanın en asîl ve kıdemli demokrati olan bu milletin, uzun zaman, toplantı yeri oldu. Sınıf farkı pek gözetilmeden orada dizdize oturulur, dertleşilirdi. Aile meseleleri, mahalle meseleleri, memleket meseleleri, orada münakaşa edilirdi. Tarihin "Yabancı elemanlar bir arada yaşamağa başladıkları vakit kafaca hangisi mütekâmilse, o, ötekileri yutar" diyen ezeli hükümü yerini bulur, kim en çok biliyor, en güzel söylüyorsa o, "mîr-i kelâm"

olurdu. Uzaklardan gelen yolcular, seyyahlar, dervişler ilkönce kahveye gelirler, en taze yabancı il havadisleri orada duyulurdu. Karagözün, meddahın sahnesi kahvelerdeydi. Âşıklar, saz şâirları orada imtihan olurlardı."⁴⁷

Yazar, kahvelerin zararlı yanlarını da kabul etmekle beraber, o yıllarda bile kahvelerin uyarlaştırma yönünden görevlerini sürdürdüklerini de belirtiyor.

Yazarın birkaç yerde değindiği başka bir özellik ise Anadolu halkındaki kuvvetli din inancı nedeniyle yatırlara verilen önemdir. Anadolu Notları'nda yazarın kendi çocukluk anıları arasında verdiği İzmir'deki sütninesiyle beraber gittiği "Mızrakb Dede", Çalığışu'nda Feride'nin öğretim yaptığı ve kaldığı okulun arkasındaki mezarlıkta, Hatice Hanımın her akşam kandilini yaktığı yatır ve Değirmen'de bir gece çıkan yangında yanması büyük olaylara neden olan "Kelâmi Baba" türbesi bunlardandır. Yatırların halk için ne derece önem taşıdığı "Kelâmi Baba" türbesini anlatan şu satırlarda belirtilmiş.

"Kelâmi Baba türbesi bir nevi enbiya tarihi müzesiydi. Orada kocaman bir kemik vardı ki Yunus Peygamberi yutan balğa, bir sopa vardı ki Hazret-i Musa'ya âit olduğu söylenirdi. Yine orada Hazret-i Nuh'un gemisinden kopmuş bir tahla parçasıyla Eyüp Peygamber'in fukaralığı zamanında üstünde yattığı kerevet görülürdü.

Miskinlik, uyuz gibi hastalıklara tutulanlar bu kerevetin üstünde bir kere yattıkları gibi Allah'ın izniyle bir hatta içinde tertemiz olurdu.

Sonra türbede Osmanlı halifeleri tarafından hediye edilmiş bazı kıymetli eşya da vardı....."⁴⁸

Oldukça çok yer gezen yazarın dikkatini çeken bir özellik de Anadolu'da zamanlar ve yerlerin birbirine yakın oluşlarıdır. Bazı yerler, İstanbul'un birkaç semtinin Meşrutiyetten önceki yıllardaki görünüşünü verdiği gibi, bazen de bu benzeyiş yüzünden hep aynı yerlerde dolaşıldığı kanısı uyanıyor. Bir Anadolu tablosu diyebileceğimiz bu görüntü aşağıdaki satırlarla canlandırılmış :

"Bir sokak daha dönelim. Toprak kulübeler arasında bir arsa ... Ortada bir bostan kuyusu ile bir eşek ... Eşeğin arkasına yirmi, otuz metrelik bir

47 Anadolu Notları, C. I., s. 128

48 Değirmen, t. 151

ip, ipin ucuna da bir kova bağlanmış... Hayvan kuyu ile kulübelerden biri arasındaki yol üzerinde akşam piyasası yapar gibi ağır ağır gidip geliyor.... Onun her geliş gidişinde kova bir kere kuyuya dalıp çıkıyor, böylelikle de kulübelerin su ihtiyacı gideriliyor....

Bu usulün tarihin hangi devrine ait olduğunu pek kestiremeyeceğim amma herhalde çok eski zamanlarda yaşadığımızı şüphe yoktur....

Bazı bir ova yolunda saatlerce giderseniz, Karşınıza bir köy çıkar... Hayretle düşünürsünüz: "Ben bu alçak, toprak kulübeleri, bu sokakları; tekerleğinin biri çıkmış bu öküz arabasını; onun üstünde tünemiş tavukları, yarı çıplak çocukları; biraz ötede omuzunda testi ile su taşıyan yalınayak küçük kıızı, sırtında bir çalı demetiyle yokuştan inen peştemalh büyük anayı bir saat evvel bir daha, iki saat evvel bir daha gördüm, sakın araba beni bir daire etrafında dönüp dolaştırdıktan sonra hep aynı yere getirmesin?"⁴⁹

Anadolu'nun bir özelliği olarak bu tabloyu tamamlayan diğer yerler de, ilçelerde çoğunlukla birbirine benzeyen, ilçe erkeklerinin toplandıkları yerlerdir. İlçeye herhangi bir görevle gelen memurlar da çabucak bu yaşayışa kendilerini uydurur ve bu toplantılara katılmaya başlarlar. Bu toplantı yerlerini bir ilçe doktorundan dinleyelim:

"İlk geldiğim zaman, kasabanın başlıca toplantı yerleri belediye meydanındaki bahçeli gazino, Derboyu'ndaki Müslim Bey Eczahanesi ve bir de Müftü Efendi'nin Asmalıçarşı'daki muvakkithanesi idi. Memurların çoğu akşam üstü işlerinden çıktıktan sonra mutlaka bir iki saat üç yerden birine uğrarlardı. En kalabalığı gazino idi. Sonra eczahane gelirdi. Fakat orası daha ziyade bir açık hava kulübüne benzerdi..."⁵⁰ > i

Yazar, ayrıca küçük yerlerde zengin ailelerin kurdukları üstünlük, Anadolu'daki geniş ailelerde görülen miras davaları, aralarındaki çekişmelere rağmen, dışardan gelecek tehlikelere karşı ailenin bireylerinin nasıl birleştikleri, küçük bir haberin hemen etraftan duyulması, çeşitli konularda çıkarılan dedikodular gibi özellikler üzerinde de duruyor.

Eserlerinde, bir yandan da bu sorunlar içinde yaşantısını sürdüren Anadolu'luyu tanıyoruz. Kendi gözlemlerine dayanarak:

"Bu insanların, yine kadın erkek, gözleri pektir. Ufak tefek ağrıya, acıya aldırış etmezler. Yalınayak gezerken tabanlarına taş batar, odun yararken

49 Anadolu Notları, C. I., s. 5-6

50 Kavak Yelleri, s. 73

gözlerine yonga sıçrar; hattâ otların arasında bacaklarını yılan sokar. . . .Bütün bunlara peygamberler gibi tahammül ederler."⁵¹ şeklinde belirlediği Anadolu lu tipleri veriyor.

Bunlar arasında, yazar kışın soğuk günlerinde birkaç gün kaldığı bir otelde, müşterileri üşütmemek için, yorulmak bilmeden etraftan yakacak toplayan, her çağırana müşterinin hizmetine koşan genç, gözü pek bir Anadolu lu'yu canlandırır.

"Son derece çalışkan becerikli ve ağır başlıdır. Çiftliğe giren serserileri silâhla kovalamak kadar her iş ellerinden gelir. Birbirinden güç farkedilen kara yağız çehreleri, pek az kadında görülmüş derecede iki vücutları ve iş zamanlarında bacaklarına geçirdikleri poturları ile kadından ziyade erkeğe benzerler ki hiçbir yerden bir tacizlik görmeden koca çiftliği idare edebilmelerinin bir sebebi de budur..."⁵² ifadesinde tanıtılan üç kız kardeş ise, kendilerine yakın erkeklerini kaybettikleri için sahip oldukları çiftliğin idaresini üzerlerine almış, adetâ erkekleşmiş fakat saflığını ve tatlılığını kaybetmemiş Anadolu kadını canlandırıyorlar.

Anadolu lu'nun özellikle Anadolu köylüsünün en belirgin yanlarından biri de acıları tabii karşılması, kadere boyun eğmesidir. Kan Davası'nda tanıtılan bir ailenin ikisi kız, biri erkek olan üç çocuklarından iki kız sağlıklı, 7-8 yaşlarında olan oğlan ise hastadır. Aile bu çocuğu yok saymaktadır. Bir ağacın gölgesine kendi halinde bırakılmış olan çocuğun bir raslantı olarak eve misafir gelenler tarafından görülmesi anne-babanın sadece canını sıkır. Çocuğun ölümünü önceden kabullendiklerini, erkeğin karısına söylediği aşağıdaki sözler ve kadının davranışı açıkça gösteriyor.

"-Ne olacakmış sanki!.. Nasip ne zamansa bir yol daha ağlayıp bağıracağsın geçip gidecek.

Garibi şu ki, kadın da onun gibi duygusuzdur. Kocasının bu korkunç sözlerine onun mavi gömleğinde görüp tırnaklarıyla çıkarmağa uğraştığı bir çamur lekesinden daha az ehemmiyet veriyor...."⁵³

Zaman zaman yüzüne gülünerek aldatılmaktan yılan köylü, dalkavukluktan hoşlanmaz. Öğretmen Ömer'in köylüleri çocuklarını okula göndermeye kandırabilmek için düşündüğü çarelerden biri de akli başında olan köy-

51 Kavak Yelleri, s. 27

52 Kavak Yelleri, s. 52

53 Kan Davası, s. 154

lülere bir araya toplayıp yüzlerine gülmektir. Fakat, uzun süredenberi Anadolu'da bulunan ve Anadolu köylüsünü yakından tanıyan mühendis Murat Bey köylünün dalkavukluktan hoşlanmadığını şu sözlerle açıklıyor:

".....köylüyü ifrit eden zaten bu dalkavukluklardır. Dün yolda çocuklara yaptığını gibi: "Köylüler kadar mübarek, müslüman insan var mıdır?" diye başladın mı anlar: "Bakalım yine neremizden vurmağa geldi?" diye kuşkulanırlar...."⁵⁴

Anadolu'lu karakterinin verilmesi yanında köy ve ilçelerin belli tipleri olan, ebe, muhtar, diü inançları çok kuvvetli olan Anadolu'lu üzerinde hemen hemen hâkimiyet kuran din adamları ve ilçenin ya da köyün her derdine koşan, halkı kendisine bağlayan becerikli kadınları tanıyoruz. Anadolu'nun günlük yaşantısında önemli rol oynayan bu kadınlardan biri aydın bir kişi olan ilçe doktorunu bile kendisine bağlayan "Karabağlı Yenge"dir.

"Karabağlı Yenge, açığızlüğü ve çakırpençeliği sayesinde çabuk belini doğrultmuş ve kasabanın meşhur simaları arasına girmiştir. Bütün belli başlı ailelerin evlerine girip çıkar ve bu evlerdeki insanlardan her birinin ayrı ayrı avucunun içine alır. Hafakanı yahut basurmemesi olan ihtiyar kadına, onun kocakarı ilâçları hekim ilâcından ziyade tesir eder. Nasıl ki, bir aralık geçirdiğim uzun bir anteritte, kendi ilâçlarımdan ümit kestiğim, tedavinin arkasını bıraktığım bir zamanda onun zorla içirdiği bir takım ot ve kök suları ve hastalığımın taban tabana zıddı olduğunu bildiğim halde dayanamıyarak yediğim bazı karmakarışık, fakat çok lezzetli yemekleri beni iyi etmiştir.

Karabağlınm genç kadınlar nezdindeki itibarı daha da büyüktür. Kavgalı zamanlarında kaynanalarıyla, kocalarıyla aralarını bulur, çocuğu olmayanlara nasihatle ve yine bizce meçhul bir takım ilâçlar verir; çarşıya çıkmaya ihtiyacı olanların önlerine düşer, dükkân dükkân gezer; kâh tatlı dil dökerek, kâh bağırıp çağırarak dükkâncıları serseme çevirip iyi bir malı en ucuza fiyata satın alır. Gelin çeyizi düzme gibi daha ehemmiyetli işlerde yalnız pazarlığından değil, zevkinden de istifade etmek için onu vilâyete kadar götürürler. Evlenecek kızlar ve hele evlatlıklarla kimbilir ne konuşur ki, bu gibileri onu karabağlı yenge diye yere göçe koymazlar."⁽⁵¹⁾

Anadolu'nun yerli tipleriyle beraber Anadolu'daki çeşitli memur tipleri, özellikle yöneticilik görevini yürüten kaymakam, belediye başkanı ve valiler tanıtılmış, Bunların bazıları gene, idealist, istediklerini yapamamaktan

54 Kan Davası, s. 139

55 Kavak Yelleri, s. 147

yakınan, bazıları da buldukları görevden ayrılma korkusu içinde nabza göre şerbet vermesini bilen politikacı tiplerdir.

Görülüyor ki yazar, Anadolu'yu bütünüyle benimsemiş ve eserlerinde göz önüne sermiş. Ancak, bu sergilemede, ilgilenilmemiş ve cehalet yüzünden ortaya çıkmış olan sorunların daha fazla yer aldığı görülüyor.

Yazar, Anadolu Notları'nın birinci cildi yayınlandığı zaman, kalkınma çabası içinde olan Anadolu'yu halkın ve gençliğin gözüne daha başka göstermek gerekirken bunun aksini yaptığı gerekçesiyle bir dostu tarafından eleştirildiğini belirterek bu eleştiriye kendisinin nasıl bir vatansız olduğunu açıklayan aşağıdaki cevabı veriyor.

"İnsanları sevmek gibi memleketi sevmenin de tek şekli yoktur. Aşk vardır ki cezbe benzer; insana sevdiğini hiçbir eksiği olmayan bir ideal gibi gösterir. Bu belki aşkın en makbul şeklidir. Fakat öylesi de vardır ki karanlıkta nöbetçi gibi daima pusuda ve kuşkuudadır; en ehemmiyetsiz, gölge ve pıtırıdan evhama düşer.

Gene aşkın öylesi vardır ki sevdiğinde kusur görmeye tahammül edemez, iyi giden taraflardan ziyade aksayan ve geri kalan tarafları görmeğe ve bunlardan endişe duymaya meyleder.

Bu nihayet bir kabiliyet ve istidat meselesidir ve zannediyorum ki saydığım sevgi çeşitlerinin hepsi bir memleket için ayrı ayrı lâzımdır; faydalıdır. Ben herhalde bu son kategoriden bir insan olacağım ki aşkın bu tarzım, sakat, geri ve tehlikeliye arka çevirmeyen, idealist bir aşkı daima üstün tutuyorum." (56)

Bu cevabı ile aynı zamanda, görmezlikten gelmekle meselelerin çözümlenmeyeceğini de açıklamış oluyor.